

pet. Vajon mit tehetnek a leginkább marginalizálódott, ellehetetlenült, esély nélkül maradt, adott esetben roma származású munkavállalók annak érdekében, hogy a piac teremtsen lehetőséget a boldogulásukhoz? Nem rosszhiszemű dolog közmunkára „küldeni” azokat, akik számára nincsenek munkahelyek? Nem „népnevelés” ez, amely mögött az a félelem húzódik meg, hogy aki nem dolgozik, az könnyen elszokik a munkától, és ki tudja, mivé válik, miket fog elkövetni? Miközben a közmunka nem helyettesíti a piacot.

S. L.: A közmunka szerintem egyáltalán nem helyettesíti a piaci munkahelyeket. Nem is arra van. Álságos dolog a balos, mélyen piacellenes szociális munkásoktól azt hallani, hogy a közmunka eltéríti szegény romákat a „valódi” munkaerőpiacról. Helló, miről beszélünk? Hol vannak a válságtérsegekben a befektetők? Generációk nőnek fel a roma gettóban úgy, hogy soha nem láttak pozitív, dolgozó mintát maguk körül, miközben az uzsorás a király. Az évtizedes állami tétlenség, a segélyezés jelenlegi módja, az oktatásban az önkormányzati szegregáció termeli ki a közönnyt, az agressziót, a termény- és más lopásra ösztönző nyomort, aminél sokkal jobb megoldás a tisztességes közmunka. Nem csak ároktisztításról vagy falucsinosításról beszélünk, vannak komoly irodai közmunkák is. És igen, aki nem dolgozik, az tényleg elszokik a munkától. És önkéntelenül is cinizmusra, brutalitásra neveli a gyerekeit.

■ **anBlok:** Amikor néha olyanokat írok le, hogy „torz kulturális normarendszer” jellemzi a cigányokat, akkor ugyan nem faji sajátosságokról beszéltek, de egy olyan kulturális meghatározottságot hangsúlyoztok, ami kizárja a nyílt beszédet bármely cigány emberrel: hiszen így ő eleve csak a kultúrája által meghatározott módon szólalhat meg, beszélhet saját magáról. Ezt a fajta kulturális determináltságot nem szoktuk másokról, így magunkról sem feltételezni. Nem érzitek ezt veszélyesnek? Ki és milyen alapon jogosult értékelni bármely társadalmi csoport kulturális normarendszerét? Ez összeegyeztethető a neoliborális, neokonzervatív állásponttal?

S. L.: Nem gondolom, hogy „a” romákat mint olyanokat torz normarendszer jellemzi. Egyes embereknél, közösségeknél megfigyelhető, de nagyon is súlyos, sokakat zavaró jelenségről van szó. Ha ennek kritikáját egyből berakjuk a rasszizmus kategóriába, azzal védetté nyilvánítunk egy olyan magatartásmintát, amit pedig sürgősen meg kell változtatni. A romákat vissza kell végre fogadni a köztársaságba, a roma gyerekeket az iskolákba, ovikba! Piacpárti gazdaságpolitikával munkahelyeket kell végre teremteni! Az érintett romáknak meg el kell fogadniuk a mi civilizációs normáinkat, jogrendszerünket! Ennyi.

Készítette Gagyai Ágnes és Deme János

„Ezt még igazából nem dolgoztuk föl”

Beszélgetés Kóczé Angélával és Kovács Évával,
a Méltóságot Mindenkinél Mozgalom tagjaival

A Méltóságot Mindenkinél Mozgalom (MMM) tizenhat társadalomkutató hozta létre 2009-ben, válaszul az egyre erősödő cigányellenes közhangulatra és a rasszista támadásokra. A „Méltóság” olyan értelmiségiek politikai kezdeményezése, akiknek elismert tudományos munkásságában már évek, sőt évtizedek óta meghatározó téma volt a társadalmi kirekesztés, az előítéletek, az etnicitás, a roma kisebbségi helyzet, a munkanélküliség vagy az iskolai szegregáció. Az antirasszista mozgalom legfontosabb akciója az elmúlt évben a „Nem az én nevemben” elnevezésű arcképes internetes aláírásgyűjtés volt, amellyel a Jobbik Európai Parlamentbe való bejutása ellen tiltakoztak. A mozgalom két prominens képviselőjével, Kovács Évával és Kóczé Angélával készített interjúban arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen

helyzetértelmezés készlet vezető értelmiségieket arra, hogy antirasszista mozgalmat alapítsanak, egyáltalán, hogyan értelmezik a megkérdezettek kutatói és aktivista tevékenységeiket és szerepeiket.

■ **anBlok:** *Hogyan indult a Méltóságot Mindenkinék Mozgalom?*

Kóczé Angéla: A mozgalom alapítói régóta ismerik egymást: az MTA Szociológiai Kutatóintézetéből, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségkutató Intézetből, elsődlegesen tehát a szakmai közegből. A mozgalom előzménye a Roma Kutatási Hálózat (RKH) működése volt. 2009 decemberében, amikor már rémésé vált a romák elleni erőszak, kitaláltuk, hogy hagyjuk egy kicsit a tisztán tudományos kérdéseket, és szervezzünk egy műhelyvitát, amely a rasszizmussal, a romák elleni erőszakkal foglalkozik. A miskolci rendőrkapitány megszólalása és a gyilkosságok után hirtelen mindannyian ugyanazt akartuk csinálni. A műhelybeszélgetés érdekes volt, de szükségszerűen nem javított semmit a helyzeten.

Kovács Éva: Akkor került fel többünkben, hogy nyílt levelet írunk Sólyom Lászlónak. Ebben arra kértük a köztársaság elnökét, hogy „tegye nyilvánvalóvá, hogy aki a romák ellen fordul, az egyszer mind a magyar nemzet ellen fordul”. Ezt a levelet még úgy szövegeztük, mint „a romák és más magyarországi kisebbségek problémáit vizsgáló, sorsuk iránt elkötelezettséget érző kutatók”. Ez már politikai állásfoglalás volt a részünkről, mert látszott, hogy egyfelől létezik a szakmai beszédmód, másfelől pedig az az elképesztő realitás, hogy mindenfélét lehet már mondani, és szinte minden megtörténhet. Úgy éreztük, hogy a politikai elit erőtlen ezeknek a szélsőséges megnyilvánulásoknak a kordában tartásához.

■ **anBlok:** *Ezek szerint úgy gondoltátok, hogy eltűnőben van vagy eleve hiányzik a politikai hang, ami helyén kezeli a cigányellenes kirohanásokat?*

K. A.: Számunkra az volt a megdöbbentő a rendőrkapitány ügyében, hogy hogyan lehet egy ilyen rasszista beszédmódot elfogadni egy szocialista-liberális vezetésű városban. Azt éreztük ezen keresztül, hogy már minden fronton harcolni kell, már az MDF-fel is, az MSZP-vel is, nem csak a konzervatív pártokkal vagy a szélsőségesekkel. Hogy nincsen olyan politikai erő, aminek a szövegével azonosulni tudnánk.

K. É.: Amikor visszahelyezték a rendőrfőkapitányt, kiderült számunkra, hogy radikálisan mást gondolunk, mint ami a közéletben zajlik. Akkor viszont nem elég a publicisztika, mert az arra jó, hogy alternatív véleményeket ütköztess. Ebben az esetben viszont úgy érezzük, hogy immár a demokrácia alapjai sérülnek. Pedig ez elemi feltétele annak is, hogy egyáltalán tudományos munkát lehessen végezni. Szóval a politikai elit átlépett egy határt, és akkor meg kellett szólalni.

■ **anBlok:** *De ti korábban is megszólaltatok a nyilvánosságban! Mennyiben volt más, amikor kutatóként szólaltatok meg?*

K. É.: A mozgalomban részt vevő tizenhat kutató munkája nagyon különbözik egymástól. Van közöttünk oktatási és esélyegyenlőségi szakértő, településfejlesztő, elméleti szociológus, antropológus, néprajzos és így tovább. De a kutatói szerep az más típusú felelősség; megcsinálod a kutatást színvonalasan, tisztességesen viselkedsz a terepen, átadod, amit tudsz a diákjaidnak. A kutatásban közvetlenül nincs helye a politikának. Ez egy más küldetés. Ugyanakkor a tudás ebben a mozgalmi tevékenységben sokat segít: Szuhay Péter ismeri az összes falut, Szalai Júlia el tudja mondani, hogyan működnek a szegregáció mechanizmusai – és sorolhatnám tovább. Mindenki nagyon pontos tudással rendelkezik a saját szakterületén. Ez sokat segít. Szóval itt nem a „rózsadombiak” ücsörögnek, hanem olyanokról van szó, akik nagyon komolyan kapcsolódnak a romák mindennapi életéhez, és évtizedek óta komoly kutatásokat végeznek.

■ **anBlok:** *Nem az történik éppen, hogy ezek a tudások elértéktelenednek, és már akár figyelmen kívül is hagyhatóak?*

K. É.: A tudományos beszéd olyan szinten nem ér semmit, hogy türelme sincs egy újságírónak vagy szerkesztőnek végighallgatni, amit mondunk. Ráadásul a választások előtti pár hónapban kialakult egy nagyon kemény jogvédő-, szociálpolitikus- és szociológusellenes hangulat a médiában. Ezt még igazából nem dolgoztuk föl. Ezt tetézte a „rózsadombizás”, a „kutatózás”,¹ vagy éppen Sólyom László nyilatkozata,

hogy agyon van már kutatva a magyarországi cigányság. Ilyen atmoszférában nagyon nehéz elkülöníteni a szakmai és a politikai megszólalást.

■ **anBlok:** *Érthetjük akkor a mozgalmat a saját kutatói szerepek újragondolásaként? Esetleg kísérletként arra, hogy az álláspontokat a nyilvánosság számára érvényesen meg lehessen fogalmazni?*

K. É.: Amikor elkezdtük a mozgalmat, azt gondoltuk, hogy találunk egy olyan nyelvet, amin keresztül máshogy is kommunikálni tudjuk ezeket a tudásokat. Most a legnagyobb kérdés, hogy van-e egyáltalán ilyen nyelv, ami átmege, amit meghallgatnak, megértene az emberek.

■ **anBlok:** *Tehát van létező tudás, és ahhoz kéne egy jó nyelv, ami „eladhatóvá” teszi? Nem arról van inkább szó, hogy a létező tudásokra is rá kell kérdezni?*

K. É.: De igen, abszolút. A tudománnyal sokkal nagyobb baj van, mint amiről egyáltalán szó esik. Megdöbbentő például, hogy arról nem beszélünk, hogy miért van ez a szociológusellenesség. Én feltennem magamnak ezt a kérdést. És rengeteg más kérdést is. Például, hogy korrektül végeztük-e el a kutatást vagy nem? Ez az első kérdés. Mondjuk, igen. Akkor következhet a második kérdés. Végig gondoltuk-e azt, hogy milyen következménye lesz a kutatásnak? Különösen a kvantitatív felvételeknél vagy a kormányprogramokat megalapozó kutatások esetében, ahol évtizedeken át cigányként és nem cigányként számoltak meg embereket. Minderre azok tudnak válaszolni, akik csinálták ezeket a kutatásokat. Ezek a kutatók nem az elefántcsonttoronyban kutattak, hanem nagyon is közel voltak a döntéshozatalhoz. Miért nem, vagy miért csak felemás módon sikerültek ezek a programok? Ezt ők tudnák megírni – én kibicként könnyen beszélek.

■ **anBlok:** *Közöttetek nincsenek olyanok, akik ehhez hasonló pozícióban voltak?*

K. É.: De vannak. Beszélnek is maguk között, de publikáció, állásfoglalás nem született. Ehhez biztos az is hozzájárul, hogy kicsi az ország, néhány ember kutat egy-egy témát, nincs igazán független, de a témában is jártas kolléga, aki ezeket a kérdéseket felteheti, végiggondolhatja.

■ **anBlok:** *Ez a kérdés a mozgalommal kapcsolatban is felmerülhet. Az ilyen jellegű formációk általában alulról szerveződnek, olyan társadalmi csoportok kezdeményezésére, amelyek egyébként nem képesek hallatni a hangjukat. Ti viszont az akadémiai szerveztek mozgalmat. Nem ellentmondásos ez?*

K. A.: De hiszen nem tudjuk máshogy csinálni, mi itt vagyunk az akadémián, mi ezek vagyunk. Mi nem lehetünk a hangja annak a kisebbségnek, amely még nem döntötte el, hogy miként szólaljon meg, vagy nem hagyták megszólalni. Mi soha nem is játszottuk azt, hogy képviseljük a romákat, mi magunkat képviseljük. A saját értelmiségi kultúránkat, értékrendünket, amit ezek a jelenségek sértenek. Azért, hogy akiket ez hasonlóképpen sért, azok tudjanak csatlakozni és aktivizálódjanak. A „Nem az én nevemben” honlap is azért indult, hogy egy közösségi fórumot teremtsen a társadalmi aktivitásra. Mert van szándék az aktivitásra. Nem az van, hogy Magyarország a teljes közönyben él. Csak nincsenek terei az ilyen fajta aktivitásnak, vagyis most iszonyúan leszűkültek, és mi ennek szeretnénk egy kicsivel több teret teremteni.

■ **anBlok:** *Arról van szó, hogy bezáródnak az eddig otthonos terek?*

K. É.: Igen, a média viselkedése is különös. Rendre arra hivatkoznak, hogy a tabukat le kell dönteni, és hogy elég volt a politikailag korrekt beszédből. De hát olyan nem is volt, vagy alig! Ugye nem gondoljuk komolyan, hogy eddig nem lehetett a cigányokról beszélni? Semmi tabu nem volt. Az „átkosban” Moldova György könyve például hihetetlen népszerű volt. Tehát volt cigányozás, ugyanúgy. Az más kérdés, hogy az emberek tudták, hogy van, amit nem illő kimondani, és azt máshogy mondták, vagy letagadták. Ez az, ami most leomlott. Ma már embertársainkról bármi ocsmányságot lehet mondani, és mindenhol, már mindegy melyik lapban, nem kell ahhoz a Kuruc.info. Nem a politikai korrektséggel volt itt a probléma, annak semmi köze ehhez, a PC kora még nem is „jött el” Magyarországon.

■ **anBlok:** *Mégis van egy olyan általános vélemény, hogy egészen a legutóbbi időig a cigány kimondása valamiféle tiltás alatt állt, és emiatt a leghétköznapibb tapasztalatokat sem lehetett megfogalmazni. A társadalomtudomány pedig cinkos volt a valóság elfedésében. Ti mit gondoltok erről?*

K. A.: Nem arról van szó, hogy ne ismernénk el, hogy az probléma, hogy ellopják valakinek a tyúkját, a zöldségeit. Azt nem fogadjuk el, ahogy ez később az általános, „minden cigány lop és bűnöző” hisztériába torkollik. Még a legkomolyabb problémát is meg lehet úgy fogalmazni, hogy az a helyén legyen. A miskolci rendőrkapitánnyal és az edelényi polgármesterrel is az a gond, hogy kezelhetetlen az a nyelv, amin beszélnek: azon a nyelven az ember nem szeretne megszólalni.

■ **anBlok:** *Úgy tűnik, hogy arra a nyelvre van valamiféle társadalmi igény. Titeket viszont, ahogy fentebb utaltál is erre, „lerózsadombiznak”. Szerintetek ez miről szól?*

K. A.: Arról, hogy mi nem ismerjük a valóságot, hogy a társadalmi távolság miatt nem tudjuk, miről beszélünk. Nem vagyunk ott, nem a mi uborkánkat lopták el, mi ott ülünk a Rózsadombon, és onnan mondjuk a tutit. Meg kicsit a zsidózás is benne van burkoltan. A Rózsadombon voltak a kommunista villák is, és ezzel lehet zsidózni, kommunistázni.

K. A.: De gondolatok bele, ha ilyen erős támadás ér egy ilyen kicsi közösséget, mint a szociológusok, akkor milyen erőt tulajdonítanak ennek a szakmai csoportnak a támadók? Ez is izgalmas. Ezek szerint van egy óriási erőnk, csak nem élünk vele. Valami olyan potenciál van a magyar szociológiában, ami nekünk nem tűnik fel. Hogy mi az az erő, amit a szociológiának tulajdonítanak, nos, azt is jó volna megfejteni!

Készítette Horváth Kata és Kovai Cecília

„Ha tagadjuk egy probléma meglétét, nem is tudunk mit kezdeni vele”

Beszélgetés Bíró András polgárjogi aktivistával

27

Bíró András alternatív Nobel-díjas polgárjogi aktivista, az Autonomia és a Másság Alapítvány, illetve a Rádió C kezdeményezője. Az elmúlt években a politikai korrektség értelmezésével, a cigányokkal „szimpatizáló” és velük „ellenséges” beszédmódok közti határokkal, valamint a mindkettőre jellemző, többnyire csak egy szereplőre alapozó gondolkodással kapcsolatos kritikus hangvételű cikkei és interjúi sokak figyelmét felkeltették. Bíró Andrást azért kerestük meg, mert ezekben megszólalásaiban új beszédmódot kezdeményezett.

■ **anBlok:** *Miért érezte úgy, még 2007-ben,¹ hogy a cigánysággal kapcsolatban új beszédre, eddig elhallgatott dolgok kimondására van szükség?*

Bíró András: Azért, mert meg akartam törni azt az általános gyakorlatot, mely szerint „ha olyan téma jön elém, ami nem vág bele a koncepciómba, a hozzáállásomba, akkor inkább nem beszélek róla, nehogy az ellenség kihasználja az álláspontomat”. Ezzel a logikával nehezen tudok azonosulni. Azt hiszem, ha tagadjuk egy adott probléma meglétét, akkor nem is tudunk mit kezdeni vele, csak absztrakt, elvi síkon foglalhatunk állást, és ez elégtelen.

Akkor és ott arról volt szó, hogy – legalábbis helyi tapasztalatok alapján – jelentősen növekedtek a csirke- és falopási esetek. Korábbi munkám folytán, más kontinenseken és társadalmakban már talákoztam az ilyen feszültséget növelő történésekkel. Nem egyszerűen arról van szó, hogy imitt-amott eltűnt ez-az, hanem hogy az okok gyökerét az *elstumosodási* folyamatokban kell keresni. Más országokban ez jellegzete-